

QUAI D'ORSAY BELGELERİNİN IŞIĞINDA II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN SONRA SURİYE'DE AYRILIKÇI EĞİLİMLİ BİR MUHTARİYET GİRİŞİMİ: REŞİT MUTRAN OLAYI*

Salih Tunç**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1908 Jön Türk Devrimi'nin gerçekleştirildiği sırada bugünkü Filistin ve Lübnan'ı da içeren Suriye, İmparatorluğun en önemli stratejik, coğrafi, etnik, dinsel ve kültürel konumunu temsil eden bölgelerinden birisi idi. Suriye'nin bu konumu ve özelliği, dönemin Büyük Güçlerinin özel ilgisini uyandırmaktaydı. Jön Türk Devrimi'yle birlikte Batı literatüründe *Hamidien Rejim* olarak tabir edilen yönetim anlayışı tasfiye edilmeye çalışılırken, *yeni rejimin* Fransız Devrimi'nden esinlenen *hürriyet, eşitlik ve kardeşlik* ilkelerinin yanı sıra *adalet ve uhuvvet* prensipleri de ne Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesini frenlemiş, ne de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakını engelleyebilmiştir. İmparatorluğun bir diğer önemli bölümünü oluşturan Arap Vilayetleri'nde ise Arap Milliyetçiliği yeniden gelişme eğilimi gösterirken, Suriyeli bir Katolik olan Reşit Mutran, aynı ideolojik yönü hatırlatan bir hareketle gündeme gelmiştir. 25 Aralık 1908'de, kendisini *Suriye Merkez Komitesi* olarak tanıtan cemiyet adına Reşit Mutran imzalı bildiriye, İmparatorluk'tan kopuşu hedefleyen bir özerklik talebinde bulunulmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: *II. Meşrutiyet, Reşit Mutran, Muhtariyet, Jön Türkler, Suriye.*

Abstract

An Autonomy Attempt with a Separatist-Tendency in Syria after the Promulgation of II. Constitution in the Light of Quai d'Orsay Documents: Rashid Mutran's Event

During the Young Turk Revolution was done in 1908, Syria including today's Palestine and Lebanon was one of the regions represented the most important strategic, geographic, ethnic, religious and cultural position of the Empire in the Ottoman Empire. This position and property of Syria attracted the special interest of the Great Powers of that time. While the management approach, called as a *Hamidian Regime* in Western literature, was tried to be eliminated together with the Young Turk Revolution; *liberty, equality and fraternity* principles inspired of the French Revolution of the *new regime* as well as *justice and solidarity* principles neither restrained the

* Bu çalışmanın daha dar bir biçimi 07-10 Mayıs 2008 tarihleri arasında İstanbul'da İRCİCA tarafından düzenlenen "100. Yılında II. Meşrutiyet" konulu sempozyumda sunulmuş olmakla birlikte, Bildiriler kitabı yayınlanmadığından 10 Aralık 2010 tarihi itibarıyla yayından çekilmiş olduğunu belirtir; bu çalışmada gösterilen Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinin tamamı ile diğer bazı kaynakların burada ilk kez kullanıldığını beyân ederim.

** Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya.

declaration of the Bulgaria's independence nor prevented the annexation of Bosnia-Herzegovina by Austria. While the Arab Nationalism showed the re-development trend in the Arabian Province forming the another important part of the Empire, Rashid Mutran, a Syrian Catholic, came up with a movement reminiscent the same ideological direction. In 25 December 1908, an autonomy demand aiming the separation from the Empire was made in a manifesto signed by Rashid Mutran on behalf of a committee identifying itself as the *Central Committee of Syria*.

Key-words: *II. Constitution, Rashid Mutran, Autonomy, Young Turks, Syria.*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1908 Jön Türk Devrimi'nin gerçekleştirildiği evrede bugünkü Filistin ve Lübnan'ı da içeren Suriye, İmparatorluğun en önemli stratejik, coğrafi ve etnik, kültürel özellik ve çeşitliliği temsil eden bölgelerinden birisi idi. Suriye'nin bu konumu ve özelliği, hem dönemin *Büyük Güçleri*'nin özel ilgisini uyandırmakta, hem de çözülmekte olan İmparatorluğun hassasiyet taşıyan bir dizi sorunlarının gündeme geldiği bir bölge olarak dikkati çekmekte idi.

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli ölçüde sosyal ve siyasal bir değişim sürecine sahne olduğu kabul edilir. 1908'de Jön Türk Devrimi'yle birlikte Batı literatüründe *Hamidien Rejim* olarak tabir edilen yönetim anlayışının ardından İmparatorluk'ta siyasal, sosyal ve kültürel hayatı yeniden düzenleyen meşrutiyet rejimi, özgürlüklerin sınırlarını büyük ölçüde genişletmiştir. Fakat özgürlüklerin sınırlarının mümkün olduğu ölçüde genişletilmesi, İmparatorluk'ta ittifad-ı anasır düşüncesinin pekişmesine ümit edildiği nispette katkı sağlamadığı bilinen bir gerçektir. 1908 Jön Türk Devrimi'nin Fransız Devrimi'nden esinlenen *hürriyet, eşitlik, kardeşlik* ilkelerinin yanı sıra *adalet ve uhuvvet* prensipleri ise ne Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesini frenleyebilmiş, ne de Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakını engelleyebilmiştir. İmparatorluğun bir diğer önemli bölümünü oluşturan Arap Vilayetleri'nde ise Arap Milliyetçiliği yeniden gelişme eğilimi gösterirken, Suriyeli bir Katolik olan Reşit Mutran, aynı ideolojik yönü hatırlatan bir hareketle gündeme gelmiştir.

Bu makalede, II. Meşrutiyet'in ilânından kısa bir süre sonra gündeme gelen Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Girit meselelerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu derin bir diplomatik krize sürüklediği dönemde, tezahür eden Reşit Mutran'ın ayrılıkçı karakterli özerklik hareketinin ortaya çıkışı, bu hareketi yönlendiren iç ve dış saikler ile hareketin sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Reşit Mutran ve Ailesi

Reşit Mutran, ticari bağlantıları nedeniyle Jön Türk Devrimi'nden önce Paris'e gitmiş, görünüşte, Abdülhamit yönetiminin destekleyicileri arasında yer alan bir şahsiyet olarak tanınmaktadır. Hatta kendisi hakkında Sultan II. Abdülhamit'in Paris'teki gizli ajan ya da muhbirlerinden birisi olduğu dahi ileri sürülmekte, en azından bu yönde düşünen insanların bulunduğu belirtilmektedir. Bu bakımdan Mutran'ın belirli bir süre de olsa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Elçiliği çevrelerinde itibarlı bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹

Reşit Mutran'ın ailesiyle ilgili olarak Fransa'nın Beyrut Başkonsolosu A. Fouques Duparc'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 19 Şubat 1909 tarihli "Reşit Mutran'ın bildirisi" konulu raporunda *Reşit Mutran'ın Suriye'de şahsen az tanınan Maruni olmayıp Melkit bir aileye mensup, ailenin Şam vilayetine bağlı Baalbek şehrinin merkezinde ikâmet ettiğini* belirtmektedir. Raporu erkek kardeşlerinden büyüğü olan Joseph Mutran'ın yaklaşık on yıl önce Mısır'da vefat ettiği, bir Fransız Generali olan General Caro'nun damadı ve D.H.P. Demiryolları ile Beyrut Gümrüğü'nün ilk mümessili olduğu açıklanmaktadır. Bir diğer erkek kardeşi Michel Mutran'ın Paris'te ikâmet etmekte olduğu ve yaklaşık iki yıl önce Seine Mahkemesi'nde adının, -ayrıntıya girilmek istenmeyen- bir hukuk sorununa karıştığı belirtilir. İleride Paris Arap Kongresi'nin organizatörlerinden birisi olacak olan Nadra Mutran'ın ise Baalbek'te aileye ait evin sahibi olarak kaldığı, İstanbul'la çok sıkı ilişkileri olan ve vaktiyle İzzet (Arap) Paşa'yla oldukça samimi dostluğa sahip bir simâ olarak bilindiği belirtilmektedir.²

¹ Tauber, 1987, 196. Reşit Mutran'ın Abdülhamit yönetimi ile oldukça iyi ilişki içinde olduğunu gösteren bir başka belge ise Mutran'ın "Avrathisar Kazası'ndaki altın madeninden kendisine bir hisse tahsis edilmesi talebi"ne ilişkin arzualidir. "...Avrathisar Kazası altın madeninin gayet zengin bir maden olması ve madeni mezkûr mahallini tayine abd-ı memluklarından başka kimse agâh ve vakıf olamadığı ve mezkûr madenin imtiyazı ise Hazine-i Hassa-i Şahaneleri tarafından ahz olunması ve terfih-i hal ve temin-i maişet-i çakerânem kılıp, lebriz-i meserret ve şükran eden eltâf-ı âliye-i cenab-ı padişahilerinden bu abd-ı astaklarının dahi hissement buyurulmaklığına menû olup zaten bu hususta ve abd-ı celil- i merahim-adil şehriyarileri sepkat etmiş olduğundan lütfen mezkûr madenden bir münasip hissening uhdem-i bendegâneme ihsan ile tesirrim niyazında emri ferman ve lutfu bi-pâyân velinimeti âlemiyan efendimiz hazretleridir". B.O.A. Y.PRK.AZJ, Dos.No: 52, Göm. No:24, 29 Zilkade 1324/14 Ocak 1907.

² M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban,, nr.15, s.30.

Reşit Mutran'ın Suriye İçin Muhtariyet Manifestosu ve Bu Manifestonun Araplar Arasındaki Yankıları

Ailesi, Osmanlı yönetimi ve yönetici konumundaki şahsiyetlerle ilişkisi hakkında kısaca bilgi verdiğimiz Reşit Mutran, Meşrutiyet'in yeniden ilânından kısa bir süre sonra, Aralık 1908'de, Suriye'nin özerkliğini talep eden ve kendini Suriye Merkez Komitesi olarak tanıtan bir cemiyetin başkanı olarak ortaya çıktı. Merkezi Paris olarak gösterilen ve Komite tarafından Paris'te yazılan Reşit Mutran imzalı bir bildiri, İmparatorluk'ta elden ele dolaşmaktaydı.³

25 Aralık 1908 tarihli ve *Suriye Merkez Komitesi* adına yayınlanan bildiri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanı sıra, Fransız Dışişleri Bakanlığı ile İngiltere'nin Paris Elçiliği'ne dahi ulaştırılması sağlanmıştı. Bu durum, cemiyetin, Batı diplomasi çevrelerinin de dikkatini Suriye konusuna çekmeye yönelik taktiksel bir girişimi gibi görünmektedir. Fransız Diplomatik belgelerinin yanı sıra dönemin bazı Fransız gazetelerine de yansıyan bildirinin sahibi olan komitenin merkezi Paris olarak belirtilmekte, komite başkanı olarak da Reşit Mutran'ın adı zikredilmektedir. *Suriye Merkez Komitesi* adına Reşit Mutran'ın yayınladığı Fransızca bildiride, Osmanlı Padişahı'na saygılı bir dille hitap edilmiş ve Sultan tarafından bahşedilen Meşrutiyet rejiminin olumlu neticelerinin sabırsızlıkla beklendiği belirtilmişti. Bildiride, Kanûn-ı Esasi'nin, İmparatorluğun bütün vilayetlerinin gelişimine katkı sağlaması gerektiğinden bahisle, Suriye'nin geçmişi ile övündüğü, konumu itibarıyla adetâ dünyanın buluşma noktasına yerleşmiş olduğuna işaret edilmekteydi. Suriye'nin bu konumu nedeniyle gelişmeye müsait olduğu ve memleketlerinin ilerleme yollarının bir garantisi olarak **kendi kendini yönetme hakkı** (L'octroi d'un **self gouvernement**)'nın Meclis-i Mebusan tarafından kendilerine bahşedilmesini duyurmayı kutsal bir görev addettikleri bildirilmektedir.⁴

Bildiride, Suriye'yi canlandıracağından emin olunan taleplerin dile getirildiği, Osmanlı Hükümeti tarafından düzenlenen yasaları ve ülkenin menfaatlerine olabilecek özel haklar ile kurallara -açık olmak kaydıyla- boyun eğip kabul edeceklerini beyân etmekteydiler. Sonuç olarak, taleplerinin meşru haklar olduğu vurgulanan bildiride, Suriye'nin geleceği bakımından isteklerinin, Osmanlı Parlamentosu tarafından haklı talepler olarak değerlendirileceği beklentisi dile getirilmektedir.⁵

Reşit Mutran'ın bildirisinin ekinde ise yine *Suriye Merkez Komitesi* antetli dört sayfadan oluşan bir açıklama yer almaktadır. 25 Aralık 1908 tarihli

³ Kayalı, 1998, 78.

⁴ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.256.

⁵ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.256.

bu açıklamada da, Komite Başkanı olarak Reşit Mutran'ın adı belirtilmektedir. 20 Ocak 1909 tarihli *La Liberté* gazetesinde “*Suriye'nin Uyanışı*” başlıklı yorumda belirtildiği gibi açıklama, adetâ *Büyük Güçler*'in Diplomasisine ve Avrupa kamuoyuna yönelik bir mesaj özelliği taşımaktadır. Gazete, yukarıda sözü edilen bildiri (**proclamation**)'nin de tam metnini vererek, *Reşit Mutran'ın bildirisinin ardından aşağıda değerlendireceğimiz açıklamayı yaptığını* duyurmaktadır. Nitekim gazete de, bu açıklamayı *Büyük Güçler'in Diplomasisine ve Avrupa kamuoyuna yönelik bir sesleniş* olarak değerlendirmektedir.⁶

Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'nin Suriye-Lübnan dosyasında, bildirinin eki olarak sunulan dört sayfalık açıklamada, *Türkiye'de ve Türkiye haricinde binlerce Suriyeli'nin bu bildirinin arkasında olduğu vurgulanmakta ve Suriye'nin gelişmesini ve refahını isteyen Suriyeliler'in bu bildiriye destek verecekleri* dile getirilmektedir.⁷ Açıklamada, Doğu'nun geleceğinde doğal olarak barışın lehine olmak üzere *Büyük Güçler*'in yol göstericiliğine zaruret bulunduğunu, teorik olarak, Türkiye'de Batılı anlamda anayasal bir rejimin mümkün olamayacağına kesin olarak inandıkları ileri sürülmektedir. Komite, İmparatorluğun çok farklı milletlerden oluştuğunu, şimdiye kadar süre gelen birliğin mutlakıyetçi rejimin baskısıyla mümkün olabildiğini, Anayasa'nın sonucu olan liberal/hürriyetçi rejimde talepler titizlikle değerlendirilmezse, giderek İmparatorluğun dağılmasına yol açabilecek başka isteklerin gündeme geleceği iddia edilmektedir. Meclis-i Mebusan'ın çalışmaları, talepleri belirsiz bir zamana uzatması halinde parlamenter rejimin iflas edeceği; eski rejime dönüş, hali hazırda mümkün olmamakla beraber, zihin bulanıklığının geçmişin keyfi yönetimine açık kapı bırakacağı ileri sürülmektedir. Amaçlarının Doğu İmparatorlukları'nda sıklıkla görülen beklenmedik durumlara karşı güvenlikte olmak ve Suriye'yi bu ihtimallere karşı uyararak olduğunu belirten komite, Sultan tarafından bahşedilen anayasayı millî varlıklarının meşru temeli olarak kabul etmekteydi. Sadece ayakta kalabilir değil, etkisini gösterebilir bir anayasanın, ülkelerinin refah ve gelişmesini mümkün kılacağından bahisle, merkezi yönetimin yetki aşımına karşı kendini savunmak ve tehlike halinde İmparatorluğa yardım edebilecek güçte bir iç düzenlemenin yanı sıra, özerkliğin (**self government**) sağlanmasıyla Suriye'nin ayakta kalabileceğinin altı çizilmektedir. *Suriye Merkez Komitesi* olarak ileri sürdükleri taleplerin, komitenin temel kuralları olduğundan hareketle, bu temel kurallar çerçevesinde gerçekleştirilecek iç düzenlemelerle Suriye'nin refah ve gönencinin sağlanacağı,

⁶ *La Liberté*, 20 Ocak 1909, M.A.E. Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.34.

⁷ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.257.

bu bakımdan temel kuralların vazgeçilmez önemi haiz olduğu iddia edilmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği hakkında da tespitite bulunan komite, şu görüşleri de ileri sürmekteydi:

“...Türk İmparatorluğu, sadece Büyük Güçlerin rekabetleri sayesinde mevcuttur, aralarında bir uzlaşma olabilseydi uzun zamandan beri paylaşılmış olacaktı. Mutlakiyet rejimi İmparatorluğu yıkımın eşiğine getirmişti, fakat Anayasa, İmparatorluğu parlak bir geleceğe yöneltebildi. İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya dahi hürriyetçi/liberal Türkiye'yi desteklemeye karar verdiler. Almanya ve Avusturya–Macaristan İmparatorluğu da ona aynı şansı tanıdılar. Öngörülen güçlükler karşısında başarısızlığa uğramadan meşrutiyet rejiminden evvel ertelenmiş sorunları saptayarak, uluslararası bir konferansa izin verilmesini istiyoruz. Bu girişim sadece küçük bir açılım ve nefes almayı sağlayacaktır...”⁸

Bu arada Osmanlı Yönetimi'ne ilişkin suçlamayı da ihtiva eden açıklamada, İmparatorluk'taki diğer milletlerin meşru taleplerine ayak direyen Osmanlılar'ın başka milletlere hükmetmekten asla vazgeçmeyeceklerini; zira egemen olma güdülerinin milletleri baskı altında tutarak da olsa iktidarlarını kötüye kullanmalarını özendirdiği iddia edilmekteydi. Komite, Suriye'nin konumu itibarıyla Büyük Güçler'in ilgi odağı olduğu düşüncesinden hareketle şu değerlendirmede bulunmaktadır:

*“...Türkiye ile ilgili olarak Büyük Güçler hangi hedeflere sahip olursa olsun onlar açısından coğrafik ve stratejik pozisyonu itibarıyla Suriye, İmparatorluğun en ilgi çekici noktası olduğu konusunda ortak bir kanaat vardır. Suriye, Asya ve Hindistan'a giden en büyük yoldur. Onun bu konumu Dünya'nın yazgısının tayin edilmesinde ve üstünlük mücadelesinde etkin bir rol oynayacağını göstermektedir... Türkiye'yi parçalamak başarılamazsa, Suriye'nin herhangi bir Büyük Gücün egemenliği altına düşmesine elbette olanak yoktur. Büyük Güçler için önemli çıkarların bulunduğu Suriye, **kendi kendine yönetimini** esas alan bir **muhtariyete** sahip oldukça, kendisinden beklenen görevleri yerine getirmek için Türkiye'ye bağlı kalacaktır. Suriye mutlak rejim altında etkisiz bir şekilde bulunmaktan yakındığı gibi cazibesini de kaybetmişti. Artık daha fazla bu duruma tahammül edemez. Bununla birlikte Türk Sultanlığı'ndan ayrılma*

⁸ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.257-258.

düşüncesinden de uzaktır. Sınırları geniş tutulmuş bir özerk rejim altında mutlu yaşamak tek arzusudur...”⁹

Suriye Merkez Komitesi'nin açıklamasında, kendi kendine yönetimi esas alan özerkliğin Osmanlı Parlamentosu tarafından geciktirilmeden düzenlenmesiyle ilgili olarak bir konferansın toplanması talebinin ısrarla vurgulanması, Reşit Mutran hareketinin **uluslararasılaştırılmış bir Suriye sorunu** yaratmayı hedeflediğini göstermektedir. Bu itibarla, açıklamaya göre Reşit Mutran ve Komitesi, Meclis-i Mebusan'ın Suriye'nin özerkliğine ilişkin kararını büyük bir sabırsızlık ve tedirginlikle beklemektedir. Onların endişesi sorunun zaman aşımına uğratılması ve giderek unutturulmasıdır. Bu bakımdan bir an önce taleplerinin karşılanması noktasında umutlarını korudukları belirtilmektedir.¹⁰

Bu bildiriye ilk tepkinin Reşit'in kız kardeşi Victoria Mutran'dan geldiği anlaşılmaktadır. Victoria Mutran, kardeşinin görüşlerini 12 Ocak 1909 tarihli “*Stamboul*” gazetesinde tekzip ederek “*Osmanlı Liberal Birliği*”nden çıkmış (**Union Libérale Ottomane**) bir deklarasyonu andıran bu bildiriye ileri sürülen görüşleri eleştirmekte ve yalanlamaktaydı. Victoria Mutran'ın görüşlerine yer veren Fransız Başkonsolos Duparc, “...*Mutran ailesinin görüşleri konusu bunlardan başka her ne olursa olsun, Suriyeliler, mevcut durum itibarıyla en azından Beyrut Bölgesi'nin tümü olarak ayrılıkçı eğilimler göstermenin uzağında bulunuyorlar...*” değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹¹ Fransa'nın Beyrut Başkonsolosu'nun, komitenin bildirisine ilişkin analizi tahlil edildiğinde, bu girişimin özerklik adı altında ayrılıkçılığa kadar yönelme eğilimine haiz bir hareket olarak yorumlandığını düşündürmektedir.

Öte yandan Victoria ile Nadra Mutran kardeşler gibi Suriye Merkez Komitesi üyesi olmamakla beraber, uzun bir süreden beri Osmanlı Yönetimi'ne muhalif tutumlarıyla bilinen, vaktiyle Kahire'de kurulmuş Osmanlı İstişare Cemiyeti'nin etkin kurucularından ve önemli şahsiyetlerinden Refik ve Hakkı El-Azm, muhalif konumlarına rağmen Reşit Mutran'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu incitici görüşleri nedeniyle bildiriye eleştirmişler ve Mutran'ı suçlamışlardır. Ayrıca bu kişiler Osmanlı İmparatorluğu'na sadakatlarını da bildirmekten kaçınmamışlardı.¹²

Bu bildiriye en sert cevaplardan birisi de Paris'teki Osmanlı Ticaret Odası Başkanı ve Jön Türklerle iyi ilişkileri bilinen Şükrü Ganem'den geldi. Şükrü Ganem, Reşit Mutran hareketiyle ilgili olarak Osmanlı Parlamentosu ve

⁹ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.257-258.

¹⁰ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.257-258.

¹¹ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.15, s.31.

¹² Tauber, 1987, 197.

İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki merkezine gönderdiği telgrafta bu harekete yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur.¹³

Şükrü Ganem her ne kadar bir süre sonra Reşit Mutran'nın görüşlerini de aşan düşünce ve eylemlerde bulunacaksa da, bildiri ile ilgili olarak Beyrut milletvekili Süleyman Büstani'nin görünüşte şahsına hitap eden bir açık mektup yayımlayacaktır. Fransa'nın Beyrut Başkonsolosu'nun 19 Şubat 1909 tarihli raporuna ekli olarak yer alan gazetede açık mektup, *Suriyeliler ve Anayasa* başlığı altında "...Çürümüş Abdülhamit Rejimi'nin en ateşli yardımcılarında ve önemli kişilerinden birisi tarafından sözde Suriye Merkez Komitesi"nin çok yakında Paris'te kurulması girişimi, Anayasaya taraftar Suriyeliler'in endişelenmesine neden olmuştur..." alt başlığıyla sunulmuştur.¹⁴

Şükrü Ganem açık mektubunda bütün Suriyeli milletvekilleri gibi kendisini tanımaktan büyük bir onur ve kıvanç duyduğunu belirterek, işgal ettikleri sandalyede, vaktiyle kendilerinin de arkadaşı olan müteveffâ kardeşi Halil Ganem'in işgal ettiğini, bu nedenle milletvekillerine samimi bir dostluk beslediğine işaret etmişti. Hitap ettiği mektubun şahsen tam tamına Süleyman Büstani'ye yönelik olmamasına rağmen, yakınlık hissettiği ve önem verdiği bir kişilik olması hasebiyle mektubu Büstani'ye yönelttiğini belirten Ganem, gerçekte bütün Suriyeli milletvekillerine hitap etmek istediğini ifade etmekteydi. Esas olanın Suriyeli olmak değil, herkesin yararına olabilecek bir düşünce ileri sürmeye muktedir milletvekillerinince görüşlerinin dikkate alınmasını ümit ettiği belirterek, Süleyman Büstani'nin şahsında şu görüşlere yer vermektedir:

"...İmparatorluk'taki tüm milletvekilleri ve kardeşimin yaptığı gibi siz de **müesses nizama** bağlısınız. Yetkililer tarafından yüksek bir onurla teyit edilen ve bildirilen meşruiyetçi yaklaşıma bütün hemşerilerimizin bağlı olmalarını arzu ederdim ...Eski rejimin kimi dostları tarafından gülünç bir şekilde yapıldığı gibi çeşitli bahanelerle kulakları sağır, ya da zafer sarhoşluğundan başı dönmüş olanların kulaklarına bağırmanı isterdim...Bilinmelidir ki kimi düzensizlikleri bahane ederek birliği ve ilerlemeyi yok etmeye çalışmak hiç kimsenin çıkarına değildir.... **İnanıyorum ve kesinlikle eminim ki hemşehrilerimiz (Suriyeliler) ne ayrılıkçıldılar, ne de özerklik yanlısıldılar. Onların tümü en yalın anlatımla Osmanlıdırlar ve öyle de kalmak isterler...** Dahili reformlara karşı koymak için savaşımlarla mücadele ise

¹³ M.M.Z.C., D.1, İ.S.1, C.1, 1982, 199.

¹⁴ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban,, nr.15, s.31'in eki.

*Anayasa metnini ıslah etmek yoluyla Osmanlı Yönetimi tarafından yerine getirilmelidir... Bu düzenleme, temsilciler tarafından yasalara ve meşru kurallara uygun bir şekilde olmalı ve bu söylenenlerin bir aciliyet gerektirdiği düşünülmelidir...*¹⁵

Ganem mektubunda, Süleyman Büstani'nin soğukkanlı, yumuşak karakterli, iknâ edici, düşünen, nazik ve sözünün eri bir duyarlılığı ve üslûbuyla bilindiği görüşünden hareketle, kendilerinin söyleyeceği sözlerin oldukça etkili olacağına işaret etmektedir. Bu bakımdan çeşitli milletlerden oluşan İmparatorluk'ta, birçok halkı, tek bir halkmış gibi kaynaştırmak, farklı dinlere, sayılamayacak kadar çok mezheplere ve cemaatlere istenilen biçim ve yönü vermek kolay olmadığından, bugünden yarına her kesimin mevcut alışkanlıklarından vazgeçirmek ve her durumda bakışlarını Avrupa'ya yöneltmelerinin yolu bir şekilde kesilmelidir. İmparatorluk'ta rahatsızlıkları bilinen ve talepleri dile getiren unsurlara zeytin dalı uzatarak kızgınlıklarına rağmen sorunların çözümüne Büstani'nin çok olumlu katkısının olacağına inanan Ganem, uygun ortam yaratmanın kendisine bağlı olduğu görüşüne yer vermekte ve onun yardımını talep etmektedir.

Suriye İçin Muhtariyet Manifestosuna Karşı İstanbul'da Yükselen Tepkiler ve Reşit Mutran'ın Savunması

Reşit Mutran'ın bildirisi Meclis-i Mebusan'da da oldukça sert bir şekilde eleştiriye tabî tutulmuştur. Meclis'in 14 Ocak 1909 tarihli oturumundaki tartışmalar, bir Arap Cemiyeti kurulduğuna dair söylenti nedeniyle, Şam'dan, Beyrut'tan ve Paris'ten Arap Cemaati arasında ayrılık olmadığına dair pek çok protesto telgrafının geldiğini göstermektedir. Telgrafların okunması üzerine, Kudüs Mebusu Ruhi Elhalidi, Mutran'ın bildirisini kınayan veya eleştiren telgrafların içeriğine katıldığını ifade ederken, Halep Mebusu Nafi Paşa, *"Umum Memaliki Osmaniye'de bulunan Akvâmi Arabiye kendi hissiyatı siyasilerini bütün bir sancak altında bulurlar. Onun için, bu Reşit Mutran gibi bir mel'unun bu hareketi hükümsüzdür. Umum Akvamı Arabiye ve Osmaniye nazarında sâkuttur"*¹⁶ diyordu.

Kırkkilise Mebusu Emrullah Efendi ise Reşit Mutran'ın bildirisine karşı diğer bazı mebuslar gibi tepki gösterirken, aynı zamanda Mutran ve komitesi hakkında da hukuken işlem yapılması için harekete geçilmesi gerektiğini belirtmiş ve şu görüşlere yer vermiştir:

¹⁵ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban,, nr.15, s.31'in eki.

¹⁶ M.M.Z.C., D.1, İ.S.1, C.1, 1982, 199.

*“Herkesin bildiği gibi bir devletin idare şeklini tebdil ve bir kıtasını tefrik hakkında teşebbüslerde bulunanlar hakkında Ceza Kanunu ağır cezalar tertip etmiştir. Onun için, bu telgraflarda bunun hakkında istidâyı adalet ediyorlar. Adliye Nezareti’nce veyahut Bâb-ı âlî’ce bu gibi şeyler hakkında tedbirler alınsın, men’edilsin, bu Mutran’ın hâtâsı olmuştur”.*¹⁷

Meclis-i Mebusan’ın 18 Ocak 1909 tarihli oturumunda, Mutran’la ilgili tartışmanın yeniden gündeme geldiği anlaşılıyor. Söz konusu oturumda söz alan Lazkiye Mebusu Mehmet Arslan, Meclis-i Mebusan’ın 14 Ocak 1909 tarihli oturumunda gündeme gelen Reşit Mutran meselesine ilişkin tartışmadan hareketle, diğer mebusların fikirlerine oranla daha farklı bir yaklaşımda bulunmuştur. Bu itibarla Mehmet Arslan, suçun şahsiliği prensibinden hareketle, Reşit Mutran’ın bildirisinden dolayı bütün bir ailenin zan altında bırakılamayacağına dikkati çekmiştir. Bir önceki oturumda Reşit Mutran hakkında Şam’dan gelen telgraflara, Suriye Mebusları’nın da iştirak ettiklerinin zapta geçirilmesini isteyen Mehmet Arslan, telgrafların okunması sırasında oturumda hazır olmadığından gelişmeleri, gazetelerden öğrendiğini açıklamıştır. Neşredilen telgraflarda, Reşit Mutran’ın bir hezeyannâmesinden bahsedilerek şiddetle itiraz edildiğini, herkes gibi kendisinin de bu itirazlara katıldığını, fakat bu telgraflarda Reşit Mutran’dan ziyade ailesinin söz konusu edilmesinden üzüntü duyduğunu dile getirerek şu görüşlere yer vermiştir:

*“...Bu aile hakkında birçok isnadat dermeyeran ediliyor. Böyle bir şeyi kemali teessüfle gördüm. Mutran’ın suçu ne kadar büyük olursa olsun, bütün ailesine tecavüzle namusuna, bütün ailesine ihanet suçu isnadına hiçbir vicdan kail olamaz. Bundan başka Mutran ailesinden tanıdığım zevat hamiyetli adamlardır ve zaten Reşit Mutran’a itirazatta ilk bulunanlar onlardır. Binaenaleyh, mezkûr telgrafnâmede Mutran ailesine müteallik olan fikraya iştirak değil, şiddetle itiraz ederim ve işbu itirazımın ceride-i zapta dercini istirham ederim.”*¹⁸

Reşit Mutran’ın bildirisine yönelik tepki ve tartışmalar sadece bunlarla sınırlı değildi. Bildiri, İstanbul basınında da önemli bir akis yaratmış ve ayrılıkçı eğilimli bir girişim olarak algılanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin basındaki sözcüsü olarak kabul edilen Tanin’de Hüseyin Cahit, “İki Temayül” başlıklı makalesinde konuyu gündeme getirmiştir. Ancak Hüseyin Cahit’in Reşit Mutran meselesini makale konusu yapmasında 08 Ocak 1909 tarihli *Le*

¹⁷ M.M.Z.C., D.1, İ.S.1, C.1, 1982, 199.

¹⁸ M.M.Z.C., D.1, İ.S.1, C.1, 1982, 228-229.

Temps gazetesinde yayınlanan “*L’Union Libérale et Le Comité Union et Progrès / Ahrar Fırkası ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*” başlıklı yorum-yazının etkili olduğu anlaşılıyor.¹⁹ *Le Temps* gazetesinin 08 Ocak tarihli sayısında, Ahrar Fırkası’nın Katib-i Umumisi Nureddin Ferruh Bey’in bir süre önce *Le Temps*’da yayınlanan ve partileri hakkında yapılmış değerlendirmeleri tashih etmek üzere göndermiş bulunduğu mektuptan hareketle bir taraftan Nureddin Ferruh Bey’in açıklamalarına yer verilirken, diğer taraftan da Osmanlı İmparatorluğu’nun başta milletler meselesi ve onların temsili tartışmaları ile Kanun-ı Esasi’nin uygulanması konuları olmak üzere gündemde tutulan meselelere ilişkin anılan partilerin siyasi yaklaşım ve programları değerlendirilmiştir. Nureddin Ferruh Bey, *Le Temps*’a gönderdiği mektubunda özetle, Meclis-i Mebusan’ın açılması vesilesiyle gazetenin vermiş olduğu Türkiye’ye ilişkin özel ekin Fransa’daki entellektüel camianın Türkiye’de cereyan eden olaylara ve köklü gelişmelere sempatiyle bakıldığına bir göstergesi olarak kabul ettiklerini, bununla birlikte, partilerinin siyasi program ve duruşları ile parlamentodaki durumları hakkında *Le Temps*’da yapılmış bazı yanlış yorum ve açıklamaları tekzip etmek istediğini belirterek geniş bir izahata yönelmiştir. Ahrar Fırkası’nın Katib-i Umumisi Nureddin Ferruh Bey, *Le Temps*’da partileri hakkında yapılmış olan “Yeni Türkiye’de reform düşünceleri konusunda Ahrar gurubunun İttihat ve Terakki’ye göre daha az net ve daha az ileride olduğu” yönündeki yorumu, kendilerine karşı yapılmış bir haksızlık olduğunu belirterek, parti beyannâmelerini mektup ekinde takdim etmekte sakınca görmediklerini, anılan beyannâmede görüleceği üzere çocuklarının parti programlarındaki düşüncelere ilham verdikleri, dâhili siyaset ile parlamenter faaliyetlerde radikal bir çizgiye sahip oldukları halde, Avrupa’nın büyük gazetelerinde kendilerinin farklı bir şekilde takdim edilmelerini şaşkınlıkla izlediklerini ve yanlış bilgilendirmeleri haklı olarak reddettiklerini” açıklamıştır.

“Ahrar Fırkası ile İttihat ve Terakki Fırkası’nın siyasi programları arasında elbette pek çok benzerlikler bulunmakla birlikte, Ahrar Fırkası’nı İttihat ve Terakki’den ayıran en önemli ayrımın “Türkiye’deki bütün din ve mezhep mülahazalarının dışında, cemaat ya da milletlerin tamamının Kanun-ı Esasi’nin himayesi altında tam ve hakiki manada bir eşitlik ile kaynaştırmaktır; esasen sistemin temel esası da bu olmalıdır” görüşünü savunan Nureddin Ferruh, “her kim ve ne olursak olalım, ister Müslüman, Hristiyan ya da Musevi, Türkler, Yunanlılar, Ermeniler, Arnavutlar, Koptlar, Suriyeliler, Araplar, Maruniler, Melkitler, Katolikler ya da diğerleri; aynı vatanın, Osmanlı

¹⁹ *Le Temps*, 08 Ocak 1909, s.2.

vatanının çocuklarıyız ve bu sıfatla hiçbir sınırlama olmaksızın aynı hak ve görevlere sahibiz, Türkiye Türklerindir düsturuna, yüksek sesle Osmanlı İmparatorluğu Osmanlılarıdır cevabını veriyoruz” diyordu. Nureddin Ferruh Bey, parti programına ilişkin açıklamalarında, “İttihat ve Terakki Fırkası’nu program bakımından daha muhafazakar ve mevcut durumla az ya da çok daha uzlaşmacı bulurken, Ahrar Fırkası’nın düşünceleri bakımından İttihat ve Terakki’den çok daha ileride bir anlayışa sahip olduğu” görüşüne yer vermiştir.²⁰ *Le Temps* ise Nureddin Ferruh Bey’in parti programına ilişkin açıklamalarına yer verdikten sonra iki parti arasındaki ayrışmayı pek keskin bulmamakla birlikte, yine de, Ahrar’ı İttihat ve Terakki Partisi’nden ayıran siyasi anlayış ve düşüncelerdeki farklılıkların Suriye Merkez Komitesi’nin bildiriyle açığa çıktığı değerlendirmesinde bulunmuştur.

Le Temps gazetesi belirttiğimiz değerlendirmeyi müteakiben Suriye Merkez Komitesi tarafından kendilerine henüz yeni iletilmiş olan Reşit Mutran imzalı bildiri metnini kısmen yayınladıktan sonra Mutran’ın Meclis-i Mebusan tarafından toplanacak bir uluslararası toplantı yoluyla iktidarın tüm araçlarını uhdesinde toplamış şekilde Suriye’de gecikmeksizin *Self Government* konusunda uzlaşılması çağrısında bulunduğu kaydedilmiştir. 08 Ocak 1909 tarihli *Le Temps*’da çıkan ve Türkiye’de fırkacılık eğilimleriyle, fırkaların siyaset anlayışlarını konu alan yorum-yazı *Tanın*’de Hüseyin Cahit tarafından “İki Temâyül” başlıklı makalede ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Hüseyin Cahit makalesinde, *Le Temps*’da çıkan yorum-yazıdan hareketle “memleketimizde temâyülât-ı siyasiye ufak-tefek teferruattan sarf-ı nazar edilerek hulasa edilecek olursa başlıca iki cereyan görülür ki, biri, İttihat ve Terakki namıyla yad edilen, diğeri Fırka-i Ahrar namını alan cemiyetin etrafında merkezlenmiş” olduğu tespitiyle konuya girmiştir. Makalesinde ilkin, Ahrar Fırkası Katib-i Umumisi Nureddin Ferruh Bey’in bahse konu mektubunu değerlendiren Hüseyin Cahit, özellikle Ferruh Bey’in şikâyet konusu yaptığı “Türkiye Türklerindir” sözü hakkındaki düşüncelerini açıklayarak şu görüşlere yer vermiştir:

“Nureddin Ferruh Bey’in İttihat ve Terakki Fırkası ile en büyük fark-ı esasi olmak üzere gösterdiği noktalardan, Fırka-i Ahrar anasır-ı muhtelif-i Osmaniye arasında cins ve mezhep farkına bakılmaksızın kaffesinin hakiki bir musavat-ı tammeye malikiyeti

²⁰ *Le Temps*, 08 Ocak 1909, s.2.

fikrinde olduğunu söylüyor. Halbuki İttihat ve Terakki Fırkası acaba ne zaman bu musavat-ı hakikiye aleyhinde bulunmuştur? Zannediyorum ki, bu musavatsızlık fikri -Türkiye Türklerindir- düsturundan çıkarılıyor. Ve bunun içindir ki -Osmanlı İmparatorluğu Osmanlılarındır- deniliyor. Fakat bu daha ziyade kelimeler üzerinde oynamaktır. Türkiye tabiri bu yakın zamanlarda lisanımızda kesretle kullanılmaya başlanmıştır... Buradaki Türkler kelimesi ise Türkiye ülkesinde yaşayanlar manasına alınan binaenaleyh, Osmanlı müteradifi olarak kabul etmek icap eder. Yoksa hiçbir zaman memlekette musavat ihlâl edilsin, anasır-ı saire hukuktan mahrum kalsın denilmemiştir...Bizim fikrimizce aradaki ihtilaf sırf şahsidir.”²¹

Hüseyin Cahit, *Le Temps*'da yer alan ve Türkiye'deki fırkalarla Nureddin Ferruh Bey'in açıklamalarını konu alan yorum yazıyı değerlendirdikten sonra sözü, yine aynı yazıda gündeme getirilen Suriye Merkez Komitesi'nin bildirisine getirerek, bildiride belirtilen Suriye'ye has özel bir yönetim tesisi ve kendine özgü hukukî bir yapının inşâ edilmesi arayışını mümkün olmayacak bir girişim olarak nitelendirmiştir. Suriye Merkez Komitesi'nin beyannâmesinden “Suriye yedd-i iktidarında bulunan kaffe-i vesaiti istimal ederek, bir idâre-i hususiyeyi iktisaba çalışacağını anlaşıldığını belirten” Hüseyin Cahit, “Suriyeliler'in pek çoğuyla bu mesele hakkında görüşüğünü, hepsinin bu fikri en hafif tabirle hafif-meşrebâne buldukları ve takbih ettiklerini kemal-i memnuniyetle beyân eyleriz...” diyordu. Mutran ailesinden kimilerinin de, bu bildirinin aleyhinde itirazda bulduklarını ve Genç Türkiye'ye ebedî minnettarlıklarını sunduklarını belirten Hüseyin Cahit'e göre, “...*Reşit Mutran imzalı beyannâme muvazenesiz bir dimağın mahsûl-i fikr-i sabiti olmaktan başka bir mahiyeti haiz değildir...*”²²

Bununla birlikte *Le Temps* gazetesinin konuya yaklaşımını ve Mutran'ın beyannâmesine gazete sütunlarında yer verecek derecede önem atfedilmesini eleştiren Hüseyin Cahit, bahse konu yorum-yazıda “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ahrar Fırkası mensupları aleyhinde en büyük şikâyetlerinin bu ayrılık-gayrılık hissiyatını okşamalarından ibaret” olduğuna ilişkin değerlendirmesini köşesine taşımıştır. Hüseyin Cahit, *Le Temps*'da yer alan görüş ve düşüncelerden hareketle “Ahrar Fırkası'nın Türkiye'nin mürekkep olduğu muhtelif anasır için muhtariyet-i idâre talep ettikleri ve Amerika Birleşik Devletleri benzeri bir Osmanlı Hükûmat-ı Müttehidesi tarzında bir idâre düşlediklerini” kaydetmiştir. *Le Temps*'ın, “İttihat ve Terakki Fırkası'nın ise

²¹ Tanin, 13 Kânûn-ı Sani 1324/26 Ocak 1909, nr.162, s.1.

²² Tanin, 13 Kânûn-ı Sâni 1324 / 26 Ocak 1909, nr. 162, s.1.

bilakis bu tasavvuru tehlikeli bir hayal-i ham şeklinde telâkki ederek ülke için çare-i selâmeti en uzak vilâyetleri bile suret-i kaviyede tensik edilmiş bir hükümet-i merkezîyeye tâbi bir idarede buldukları” yönündeki tespitten sonra aynı yazıda konu edilen memurlarla, mebusların Türkçe’ye vakıf olmaları meselesi Hüseyin Cahit’in Reşit Mutran olayı vesilesiyle değindiği bir başka konu olmuştur.²³

Zira, *Le Temps* gazetesi, her iki fırkayı siyaset tarzları ve programları bakımından mukayese ederken, konu Reşit Mutran meselesine getirilmiş ve Mutran’ın beyannâmesinden hareketle fırkaların ittihat-ı anasıra yönelik bakış açıları irdelenmeye çalışılmıştır. Gazetenin dile getirdiği bir konu da, İttihatçı üyelerin Ahrarcıları ayrılıkçı temayülleri beslemek ve Osmanlı vatanperverliğine ilgisiz kalmakla suçlarken; Ahrarcılar da İttihatçıları, imparatorluktaki bütün milletlerin Türkler’in kontrolü altına alınması ve Türkler’e boyun eğmeleri arzusunu beslemek, aynı zamanda bütün memurlarla mebusların Türkçe bilmelerini istemekle itham etmekteydiler.²⁴

Hüseyin Cahit bu itham ve iddialar konusunda her iki fırka adına resmen söz söylemek yetkisine haiz olmamakla birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin hiçbir zaman “*anasır-ı saireyi zir-i kahr-ı itaata almak fikrinde bulunmadığını, bilâkis musavat-ı tamme mesleğini takip ettiğini, yalnız adem-i merkezîyet, muhtariyet gibi temayülâtın inkısam-ı memleket ile neticelendiğini bildiği için bu gibi cihetlere katıyen yanaşmadığını biliriz*” görüşüyle *Le Temps*’ın yazısı ile Ahrarcıları eleştirmiş ve makalesini “*İttihat ve Terakki Cemiyeti hiçbir zaman adalet ve musavat esaslarından ayrılmaz, fakat memleket için intihar demek olan bir tarike de sapmaz*” sözleriyle zamanın ruhuyla bağdaşmayan istek ve özlemlerin yol açacağı tehlikelere işaret etmiştir.²⁵

Reşit Mutran’ın Suriye’de özerklik talep eden bildirisi Paris’te *Le Temps*’da, İstanbul’da ise *Tanin*’de bir karşılık bulurken, Hüseyin Cahit’in makalesinde belirtildiği gibi, Şam’da da rahatsızlık yaratmış ve bir telgraf yoluyla bu rahatsızlık dile getirilerek Suriye’de mukim bütün halkın Devlet-i Osmaniye’nin yanında olduğu vurgulanmıştır:

“Suriye İstiklâli talebine dair Paris’ten Suriye Cemiyeti Reisi Reşit Mutran imzasıyla bugün bir hezeyânnâme buraya vürud etmiştir. Suriye’de mütemekkin mezahip-i muhtelifeden mürekkep ahalinin

²³ Tanin, 13 Kânûn-ı Sâni 1324 / 26 Ocak 1909, nr. 162, s.1.

²⁴ *Le Temps*, 08 Ocak 1909, s.2. Oysa 1876 Kânûn-Esasisi’nin 18. maddesine göre “*tebaa-i Osmaniyenin hidemat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçe’yi bilmeleri şarttır*” hükmü yer almış ve bu hüküm 1909 düzenlemelerinde aynen korunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kili ve Gözübüyük, 1985, 33,74.

²⁵ Tanin, 13 Kânûn-ı Sâni 1324 / 26 Ocak 1909, nr. 162, s.1.

öteden beri Devlet-i Aliye-i Osmaniye'ye kemâl-i sadakat ve sıdkına tabiiyetleri malumdur. Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin müttehiden Bihamdiki Teala şan ve şerefi uğrunda kanlarının son damlasına kadar fedasına amade bulunan teba-i sadıkadan oldukları halde zerre kadar vahşiyeti olmayan ve yüzbinlerce ahali miyanında hüviyet ve mahiyeti bile meçhul olan ve beyne'n-nas mevcudiyetinin gayeti vaktiyle casusluk sayesinde millet parasından bir miktarının sirkatiyle nik-nâm almaktan ibaret bulunan Mutran ailesine mensup merkûm Reşit'in böyle bir hezeyânnâme neşrine cesaret etmesi biraderi Bedre'nin mebusluğa layık görülmediğinden nâşi intihâp-ı ferâğı üzerine Suriye ahali-i sadikasına velevki olsun ihdası gibi bir fikr-î müstakim-i intikâmkâraneden yahut, fart-ı teessüründen münbais cihet-i mutlakadan başka bir şey olmadığı vareste-i arz ve hezeyândır. Esasen Suriye Cemiyeti namında bir günâ cemiyet olmadığını ve bu misüllü tasavvuratı melunânenin hiçbir kimsenin hatır ve hayalinden geçmediğini ve menşûrat-ı sahife-i mezkûrenin herkesçe naşirinin takbih ve tel'ininden başka bir netice hasıl eylemediğini ve edemeyeceğini arz ve bu suretle vatana, millete ve ittihat-ı Osmaniye'ye karşı hain-hâne hareket edenlerin haklarında mukteziyat-ı kanuniyenin icrasını kemal-i ehemmiyetle istidâ eyleriz”²⁶

31 Kanun-ı Evvel 1324 tarihli ve Reşit Mutran'ın bahse konu bildirisi hakkında bilgi ve değerlendirmeleri içeren Şam mahreçli telgrafnâmenin İstanbul'a ulaşmasından sonra Dahiliye ve Adliye Nezaretleri'nin de bu mesele ile yakından ilgilendikleri ve konuyu takibat altına aldıkları anlaşılmaktadır. Dâhiliye Nezareti'nden Adliye Nezareti'ne yazılan 20 Ocak 1909 tarihli tezkîrede; “Suriye kıtasının bir idâre-i müstakîlâne ifrağı talebine dair Paris'ten Suriye Cemiyeti Reisi Reşit Mutran imzasıyla Suriye'ye bir hezeyânnâme gönderilmiş ise de ve esasen Suriye Cemiyeti namıyla bir cemiyet olmayıp, merkum Reşit'in böyle bir hezeyânnâme neşrine cüret etmesi biraderi Bedre Mutran'ın mebusluğa layık görülmemesinden mütehasıl ibrâr eseri olduğundan ve bu misüllü tasavvurat-ı melunâne hiç kimsenin hayalinden bile geçmediğinden bahisle akvâm-ı müttehid-i Osmaniye'ye karşı böyle hainhâne harekete cüret edenler hakkında mukteziyat-ı kanuniyenin icrası talebine” ilişkin Şam'dan çekilen telgrafnâme sureti ekli olarak sunulduktan

²⁶ B.O.A., DH.MKT., Dos.No:2713, Göm.No:52, 31 Kanun-Evvel 1324 / 20 Zilhicce 1326 / 13 Ocak 1909 Tarihli Telgraf.

sonra, “*münderecatına ve ehemmiyet-i meseleye nazaran mütecasirleri hakkında takibat-ı şedide-i kanuniyesinin icrası*” hususu belirtilmiştir.²⁷

Suriye Merkez Komitesi bildirisine ve Reşit Mutran’ın ailesini de kapsayan çok yönlü tepkiler üzerine Mutran, bir açıklama yoluyla görüşlerini açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Bir çeşit savunma mahiyeti taşıyan açıklamasını, yayınlanmak üzere Paris’te neşredilen *L’Eclair* gazetesine gönderen Reşit Mutran’ın 28 Ocak 1909 tarihli açıklaması “*Pour la Syrie Autonome / Suriye İçin Otonomi*” başlığı altında yayınlanmıştır. Mutran açıklamasında, kimi gazetelerde yorumlandığı üzere inisiyatif aldığı hareketin amacı, karakteri ve çeşitli yönlerini izaha çalışarak yanlış değerlendirmeleri aydınlatmaya mecbur kalması nedeniyle bu açıklamayı yaptığını belirtmekteydi. Halen Jön Türkler’in hâkimiyeti altında bulunan Osmanlı Parlamentosu’nda, belirli yerlere gönderilmiş olan Suriye Merkez Komitesi bildirisine karşı son derece düşmanca bir tutum sergilendiğinden bahisle Mutran, tam tersini söyledikleri halde hareketlerinin ayrılıkçı karakterde bir girişime mâl edilmek istenmesinden yakınmaktadır.²⁸

Geçmişte Suriyeliler’in katlanmak zorunda oldukları pek çok olumsuzluklara ve unutturulmak istenmelerine rağmen Osmanlı İmparatorluğu’na derinden bağlı olduklarını, merkezi yönetimin etrafında toplanarak, elverişli ve iyilikten yana bir hareket olarak, özgür bir toplum anlayışına dayanarak selamete ulaşmak istediklerini belirten Mutran, tehlike ve sorunlara çare bulunacak yerin meşrutiyeti ilan etmiş olan Türkiye’den başka yer olamayacağından kuşku duymadıklarını ileri sürmekteydi. İlan ettikleri bildiriden daha saygılı bir dil kullanmaya özen gösteren Mutran, bu açıklamasında ne bir uluslararası konferans talebinde bulunmakta, ne de Suriye’nin konumu itibarıyla *Büyük Güçler*’den destek alabileceklerini imâ etmekteydi.

Ancak hali hazırda Jön Türkler’in bir ikilemele karşı karşıya bulunduğunu belirten Mutran’a göre sorun şu idi: “...*İlan edilmiş olan Anayasa ya tümüyle usulüne uygun esaslarla dürüstçe uygulanmaya çalışılmalıdır ya da Jön Türkler daha az tekelci/dışlayıcı ve daha çok sistemin yararına olacak şekilde yeni düzenlemelerle, düzenin sağlıklı işlemesine çaba göstermelidirler...*”²⁹

Jön Türk İktidarı’nın Türkler’den çok daha fazla sayıda olan Araplar’ın durumunu dikkate almak zorunda bulunduğu yer verilen açıklamada, bu hareketin ayrılıkçı bir yöne kaymasına Jön Türkler’in tahrik edici tutumlarının

²⁷ BOA. DH.MKT., Dos. No:2713, Göm. No: 52, 27 Zilhicce 1326 / 07 Kanun-ı Sani 1324 / 20 Ocak 1909.

²⁸ L’Eclair, 28 Ocak 1909, M.A.E., Turquie, n.s, v.112, d.Syrie-Liban, s.46.

²⁹ L’Eclair, 28 Ocak 1909, M.A.E., Turquie, n.s, v.112, d.Syrie-Liban, s.46.

sebeplere olacağından hiç şüphe edilmediği iddia edilmektedir. İmparatorluğun parçalanması ve *Büyük Güçler*'in olası bir müdahalesi sonrası çıkabilecek bir iç çatışmayı sonuçlandırmak ve sorumlulukların gereğini yerine getirmenin kendilerine düşeceğinin altını çizen Mutran, "...yasalar çerçevesinde temsil edilebilen özgür bir ilerleme ve hayat tarzına izin verilmesi, geniş bir özerklikte birleşmiş farklı milletlerin uyumunun İmparatorluğun varlığı bakımından yararlı olacağını tekrar etmekten asla kaçınmıyoruz..." diyordu. Ancak bu şartlarda kendi istekleriyle kabul edecekleri bir düzen mevcut olduğu sürece tehlikeli dönemlerde İmparatorluğun yanında sarsılmaz bir destekle yer alacaklarını, çalışmalarının ve hareketlerinin asla ayrılıkçılığa yönelik olmadığını dile getiren Mutran, aleyhlerine iddiaları *akıllı düşünceler değil, aksine dar görüşlülük* olarak değerlendirmektedir. Açıklamasının son bölümünde ise, taleplerinin tamamen meşru ve daha kolay anlaşılabilir istekler olduğuna işaret ederek, "...Suriye'nin özerkliği konusunda, barışçı bir amaç güden ve anayasal yollarla Parlamento'dan taleplerimiz, söylendiği gibi ne sadakatsizliktir, ne de vatana ihanettir. Fakat ülkemizin (Suriye'nin) refahı ve İmparatorluğun yararına yönelik gerçekleştirilebilecek iyi niyetli çalışmalardır"³⁰ şeklindeki değerlendirmesiyle açıklamasını tamamlamıştır.

Reşit Mutran'ın Suriye İçin Muhtariyet Manifestosuna İlişkin Fransızlar'ın Yaklaşımları

Reşit Mutran'ın açıklamasından iki gün sonra *Le Figaro* gazetesinde Louis Chevreuse tarafından "Les Syriens / Suriyeliler" başlıklı bir yazı neşredildi. Suriye Merkez Komitesi bildirisinin tartışılmakta olduğu bir dönemde yayınlanan yazı, bir bakıma eleştiri ve tepkilerle iyice hırpalanmakta olan Reşit Mutran ve eğer varsa komite üyelerine bir destek yazısı izlenimini vermektedir. Barışçıl amaçlarla birdenbire Türkiye'yi dönüştürmüş olan Jön Türk Devrimi'nin Sultanlık konusunda tatmin edici olamadığı, bir dizi sorunlara rağmen, anayasal bir rejim taraftarı olan Jön Türkler'in meşrutiyet düşüncesinden vazgeçmelerinin söz konusu olamayacağı saptamasından sonra Arap sorununa geçen yazar, kuvvetli bir oryantalistik tesirle gündemi değerlendirmeye çalışır. "...Anayasanın ilan edildiği ve Parlamento'nun toplantıya çağrıldığı sırada İmparatorlukta en fazla hoşnutsuzluğun olduğu yerler, Yemen ve Hicaz gibi Arap çoğunluğun fazlasıyla bulunduğu bölgelerdi. Bu sırada oralarda bir isyan hareketi mevcuttu..." görüşünden hareketle Arapların 18 milyon gibi toplam nüfusuna rağmen, Yeni Türkiye'nin boyunduruğu altına girmeye eğilimli, kişisel yakınlıklarla seçilmiş az sayıdaki

³⁰ L'Eclair, 28 Ocak 1909, M.A.E., Turquie, n.s, v.112, d.Syrie-Liban, s.46.

milletvekilleriyle Parlamento'da temsil edildiklerini belirtmektedir. O dönemdeki seçim mevzuatı hakkında yeterli bir bilgisi olmadığını gösteren bir yaklaşımla Louis Chevreuse, Suriyeli Hristiyanlar'ın Araplıklarına dayanarak soy kardeşliği uğruna kendilerini fedâ ettiklerini ileri sürmekteydi.³¹

Oysa 1908'de Osmanlı Devleti'nin yaklaşık nüfusu 22 milyon civarındaydı. Bunun da 7,5 milyonu Türk, 10,5 milyonu ise Araptı. Bu bakımdan -Chevreuse gibi-bazı yazarlar Arapların bu nüfus fazlalığına bakarak seçimlerin âdil bir temsil durumu yaratmadığını iddia etmektedirler. Halbuki yürürlükteki seçim sistemi nispî esaslara bağlı değildi. Daha doğrusu etnik nüfus yapısına göre mebus sayısı belirlenmemişti. Zira bu, Kanun-Esâsi'nin ruhuna da aykırı idi.³²

Öte yandan hak taleplerinin ve protestoların farklı yönlere çekilmemesi gerektiğini telkin eden yazar, Suriye Merkez Komitesi bildirisini kastederek, Suriyeliler'in ayrılıkçı düşüncelerin tümünü reddettiklerini ve sultanlık hukukuna sadakatla bağlı olduklarını bildirmekteydi. Louis Chevreuse yazısında, azınlık taleplerine önem verilmesine, kötü muamelelere ve seçkinlerin himaye edilmesine son verilmesi, eşit hakların sağlanması, vilayetlerde eğitim -öğretimin istenildiği gibi düzenlenmesine ve seçimlerin âdil bir şekilde yapılmasına ilişkin talepleri yinelemekte idi. Suriye'nin nezdinde Fransa'nın ayrıcalıklı bir yerinin bulunduğunu belirten yazar, İmparatorluk nüfusu sadece Türkler'den oluşmadığı halde, doğrusunu söylemek gerekirse, Türkler Parlamento'da, fakat azınlıklar ve Suriyeliler ise yeterince temsil edilmiyorlar, buna rağmen sadece şikayet etmekle ve yol göstermekle yetiniyorlar görüşüne yer veriyor; şimdilik sorunlara en iyi çözümün Sultan'ın egemenliğinde bir özerklik olacağını telkin ediyordu.³³

Yazısının son bölümünde sözü Mutran hareketine getiren Chevreuse, Suriyeliler haklarını kullanmak için, daha önce Jön Türkler'in yaptıkları gibi bir komite oluşturduklarını ve yine Jön Türkler'in daima tatbik ettikleri gibi Reşit Mutran başkanlığındaki komitenin de, Fransa'nın konukseverliğinde işlevsel hale geldiğine dikkati çekmekteydi. Bu hareketin sonunun ne olacağı sorusuna, Jön Türkler'in yeterince tanımadıkları seçim yasasıyla seçimlere yarım-yamalak hazırlanıldığı, bu nedenle seçimlerin öne alınmasının düşünülmesi gerektiği cevabını vermektedir. Hali hazırda Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun tümünün

³¹ Le Figaro, 30 Ocak 1909, M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban.

³² Kurşun, 1992, 46-47. Seçim mevzuatı ve uygulandığı hakkında bkz. Demir 2007, 49-65. Ayrıca, "...Osmanlı Döneminde Suriye-Lübnan bölgesinin nüfusunu ve bunun etnik-dini kompozisyonunu kesinlikle vermenin mümkün olamayacağına..." ilişkin bkz. Ortaylı 2000, 154.

³³ Le Figaro, 30 Ocak 1909, M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban.

tam anlamıyla Parlamento'da temsil edilememesi nedeniyle bu durumun düşünülmesini elzem görmektedir. O'nun yorumuna göre, teorik olarak, çok farklı milletlerden oluşmuş bir İmparatorluk yönetiminin ideal biçiminin özerk bir federasyon olduğunu tartışılmaz bulan Chevreuse, Meşrutiyet Devrimi'nin Türkiye'yi nispeten özgürleştirdiğini düşünmektedir. O, bu devrimi yapanlara, devrime gerektiği ölçüde sahip olamadıkları gerekçesiyle haksızlık etmek, onların eserlerine son vermek isteyenlere ilk elden yardım etmek anlamına geleceği kanaatindedir. Chevreuse, yazısının sonunda; "...*Liberal Avrupa'nın tümü yeni rejime bir değer atfederek sempatiyle bakıyorlar ve devrime bir şans veriyorlar. Ancak bununla birlikte fazlasıyla sabırsızlık göstermek adına değil ama, yeni rejim tarafından ilan edilen özgürlüğün bazı bakımlardan yetersiz olduğunu da belirtiyorlar... Suriyeliler'in yaşamları, iyilikleri ve saygınlıkları riske edilmeksizin talepleri yerine getirilmelidir. Jön Türkler'in unutmayacakları tek şey bu görevleridir...*"³⁴ görüşüne yer vermektedir.

Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'ndeki kayıtlar, Reşit Mutran'ın bildirisinin bölgede görev yapan Fransız Konsolosları tarafından doğal olarak dikkatle takip edildiğini göstermektedir. Diplomatik görevliler bahse konu bildiriye, özü itibarıyla bir özerklik arayışından ziyade, ayrılıkçılık merkezinde algılama eğiliminde olmuşlardır. Fransa'nın Beyrut Başkonsolosu A. Fouques Duparc, Bakanlığına gönderdiği raporunda, bölgedeki diplomatik çevrelere ve mahalli seçkinlere ulaşan dokümanın ciddi bir şekilde dikkate alınmamakla beraber, bazı mahalli gazeteler tarafından yorumsuz bir şekilde ihtiyatla yayımlandığını belirtir. Suriye'nin etnik yapısı hakkında değerlendirmede bulunan Duparc, Suriye'yi çok farklı milletlerden, farklı etnik ve dini unsurlardan ve serbest yaşama biçimini homojen guruplar altında toplayarak sağlayan bir sosyal yapı olarak değerlendirir. Duparc'ın görüşüne göre, böylesine bölünmüş bir sosyal yapı arz eden Suriye'nin bazı kesimlerinde, Reşit Mutran'ın hatırlatmak istemediği özellikle Lübnan'da, ortak bir rejim altında yaşamayı reddetme düşüncesi uzun bir zamandan beri bulunmaktadır. Başkonsolos 1845 Lübnan olaylarından sonra, Bâb-ı Âli tarafından gerçekleştirilmek zorunda kalınan ve nihai şekline 1864 tarihli Nizâmname'yle kavuşturulan düzenlemeleri hatırlattıktan sonra, bu yeni statünün önemli değişiklikleri içermekle beraber, eski geleneklerin de onaylanmasını gösteren bir durumun oluşturulduğunu belirtir. Zaten Hristiyanların çoğunluk oluşturduğu bölümün Suriye'nin bu parçası (Cebel-i Lübnan ile Beyrut) olduğundan, bölge Hristiyanları şimdilik özel statülerinin olduğu gibi kalmasından yanadırlar.³⁵ İstanbul'da uzun süren Büyükelçilik görevinin (1898-

³⁴ Le Figaro, 30 Ocak 1909, M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban.

³⁵ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban., nr.15, s.31.

1909) sonuna yaklaşmış olan J.A. Ernest Constans da, Lübnan Hristiyanları konusunda benzeri düşüncelere sahiptir. Bakanlığa yazdığı raporda “...*Lübnan Hristiyanları'nın asıl bağılıkları eski imtiyazlarının güvence altında olması ve bunların korunmasıdır; Reşit Mutran hareketi onlar için gerçekçi amacı olmayan bir harekettir...*” şeklinde görüşünü belirttikten sonra, Mutran hareketinin Lübnan Hristiyanları tarafından edinilmiş haklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya getirebilecek yararsız bir girişim olarak telâkki edildiğini kaydetmektedir.³⁶ Öte yandan onlar, komşu vilayetlerden birinin yönetimine bağlanmaya neden olacak bir değişiklikten de çekinmektedirler. Yakınlarda, Osmanlı Hükümeti'nin ısrarına rağmen İmparatorluk'ta ortak yasama yetkisine katılmayı reddetmişlerdir. Müslüman unsurların üstünlüğünün pekiştirilmesiyle sonuçlanabilecek Osmanlı Yönetimi'nin bu ısrarı -elbette Suriye'de özerk bir rejimi kolaylaştırmak amacına yönelik değil- özel imtiyazlara ve statüye sahip Hristiyanlar'ın sadece aleyhine bir durum yaratacaktı. Lübnan Hristiyanları'nın, Cebel-i Lübnan'ın komşu şehirlerinden birisine bağlanmasını varsaymak, Müslüman çoğunluğun, Lübnan Hristiyanları'nın topraklarını da içine alması anlamına gelecek, bu durumun özellikle halkıyla birlikte Beyrut'un da ilhakını sağlayacağı hususunda hiç şüphe yoktur.³⁷

Geçmişte yapılan düzenlemelerin ve coğrafik konumun bir sonucu olarak Beyrut şehri kuşatılmış bir toprak, daha doğrusu bir iç toprak olarak tanımlayan Başkonsolos, Beyrut'u, bu ülke için bütün endüstrinin açılım noktası ve aynı zamanda zorunlu gereksinimlerin sağlandığı merkez olarak nitelendirmekte, dolayısıyla Beyrut'u da kapsayacak Lübnan'ın özerkliğine ilişkin bir yolun Cebel-i Lübnan açısından tutarlı bir çözüm gibi görüldüğünü kaydeder.

Öte yandan Osmanlı Parlamentosu'nda cereyan eden Mutran sorunuyla ilgili tartışmalara da atıfta bulunan Duparc, Lazkiye Dürzî milletvekili Mehmet Arslan'nın tutumunu, Mutran'ın amacını taklit eden ve harekete itibar kazandırmaya yönelik bir tavır olarak yorumlamakta; Mutran hareketini Suriye'yle sınırlı, nicelik olarak az sayıdaki bir toplumun isteklerine cevap verecek bir proje olarak değerlendirmektedir. Mutran'ın bildiriye izaha yönelik çabalarını, bildirinin Osmanlı Yönetimi'ne gözdağı ve etnik gurupların tatmin edilmemesi, vilayetlerde özerkliğin sağlanmaması durumunda İmparatorluğun parçalanacağı, dolayısıyla muhtemel bir durum için Reşit Mutran'ın hazırlanmakta olduğu yolundaki algılamalara bağlamaktadır.³⁸

³⁶ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.89, s.41.

³⁷ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban., nr.15, s.31.

³⁸ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban., nr.15, s.32.

Duparc'ın dile getirmiş olduğu bir başka nokta ise "...yillardan beri Arap toplumu arasında millî bir bakış açısını oluşturmak ve neredeyse bir uyanışı işaret etme fırsatını bulmuş..." olmasıdır. Bölgeye gelmiş olan ilgililerin telkinleri, masonik localar, çok farklı mahiyetteki müslüman cemiyetlerin destekleriyle bölgede millî bir uyanış hareketinin başladığını ve bu hareketin gerektiğinde Osmanlı Yönetimi'nde bir sürprize vesile olabileceğini kaydetmektedir. Büyükelçi Constans da benzeri düşünceleri dile getirmekte ve "...Duparc'ın raporunda asıl dikkate alınması gereken konunun millî duyguların depreştirilmesinde etken olacak mülahazalardır ki, bu mülahazalara yönelik gelişmeler uzun bir süreden beri Araplar nezdinde kendini göstermektedir..." görüşüne yer vermektedir.³⁹ Fakat yine de şimdilik Arap unsurların tümünde ister Müslüman, ister Hristiyan olsun, Lübnan Hristiyanları hariç olmak üzere yabancılara karşı Osmanlıcılık(**la nationalisme Ottoman**)'ta birleşme hususunda yarar görüldüğü anlaşılıyor. Ancak tekeli/dışlayıcı bir anlayışın gelişmesi ya da olası başka bir gelişme Osmanlıcılığın Arap Milliyetçiliği'ne dönüşümüne neden olabileceğini kaydeden Duparc, bu tespite bağlı olarak Mutran'ın görüşlerinin yakın dönemde etkin olamayacağı kanaatini ortaya koyarken; Constans, "...yakın bir zaman için Osmanlı idaresinin tahrikçilerin yararına umut vaad ettiği söylenemez..." tespitinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, yakın zamanda düşüncelerini bu üslûpta dile getirmeye hiç kimsenin cesaret edemediğini kaydeden Duparc, Mutran'ın girişiminin - ayrılıkçılık anlamında- belki bir şans olabileceğini kaydetmektedir.⁴⁰

Diğer taraftan kimi çevrelerce yeterince ciddiye alınmamış gibi görünmekle beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirmekte olduğu hassas bir döneme tekabül eden Mutran hareketinin içeride ve dışarıda tartışıldığı bir dönemde İstanbul, bir hükümet kriziyle karşı karşıya kalmıştı. *Eski rejim* taraftarı olarak nitelenen Kamil Paşa, Cemiyetle olan iktidar mücadelesinde inisiyatif alarak 10 Şubat 1909'da, Bahriye Nazırlığı'na Arif Hikmet Paşa'nın yerine vekaleten Amiral Hüseyin Hüsnü Paşa'yı, Harbiye Nazırlığı'na ise 2. Ordu Kumandanlığı'na yeni atanmış olan Ferik Nazım Paşa'yı Birinci Ferik rütbesine terfi ettirip, Ordu Müşiri Ali Rıza Paşa'nın yerine atanmasını sağladı. Bu atamalar İttihat Terakki Cemiyeti'yle Kamil Paşa arasındaki mücadeleyi zirveye çıkarınca, başkent bir hükümet kriziyle karşı karşıya kaldı. 13 Şubat'ta Kamil Paşa Hükümeti'ne 8 kabule karşılık, 198 oyla güvensizlik oyu verilmesi

³⁹ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.89, s.42. Ayrıca, Şam ve Beyrut'taki Mason Locaları'nın bazı faaliyetleri hakkında bkz. Zeine 2003, 59. İmparatorluktaki Masonluk faaliyetleri hakkında önemli bir çalışma için bkz. Dumont 2007, 13-45.

⁴⁰ M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban,, nr.15, s.32, M.A.E., Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.89, 42.

üzerine Hükümet düşmüş ve Kamil Paşa'nın yerine Hüseyin Hilmi Paşa Sadrazam olarak atanmıştı.⁴¹

Bu olayın ardından Suriye Merkez Komitesi, her biri dörder sayfadan oluşan iki yeni bildiriye daha yayınlama kararını almıştır. Reşit Mutran tarafından imzalanan ilklerine karşın bu bildiriler, Arapça olarak kaleme alındıkları gibi *Suriye Komitesi / The Syrian Comitee*” imzasını taşımakta; adres olarak da “71, Avenue des Chams-Elysées- Paris” gösterilmekte idi. Mayıs 1913'te Paris Polisi, belirtilen adresin Mutran kardeşlere ait olduğunu tespit etmiştir. Bu durum, bahse konu son iki bildirinin Mutran'ın başkanlığını yürüttüğü *Suriye Merkez Komitesi*'nin bir ürünü olduğunu kanıtlamaktadır.⁴²

Birinci bildiriye, İttihat Terakki Cemiyeti'nin, anayasal rejime zarar verebilecek Kamil Paşa'nın teşebbüslerine karşı denetleyici bir misyon yüklediği, gelecekte de benzer durumlara karşı hükümet üzerinde gözlerini ayırmayarak İmparatorluğu korumaya çalışacağını, bu bakımdan Cemiyet'in denetiminden kurtulmak imkansız olduğuna göre, bu çıkmazdan kurtulmanın tek çaresinin komite tarafından talep edilen *idari bağımsızlık (the administrative independence)* olduğu belirtilmekteydi. Komite, sadece özerklikle gerçek özgürlüğün, meşrutiyet rejiminin ve bütün unsurların haklarının korunabileceğini belirtiyor; amaçlarının, vilayetlerini merkezden koparmak değil, aksine imparatorlukla bağlarını kuvvetlendirmekten yana olduklarını vurgulamaktaydı.⁴³ İkinci bildirinin ise özerkliği (*the administrative independence*) yanlış yorumlayanlar ve karşı çıkanlar için kaleme alındığı düşünülmektedir. Komitenin idari bağımsızlık ya da özerklikten anladığı “...kendi bayrağı olan, kendi dahili kural ve yasalarıyla kendi yolunda kendi kültürünü geliştirmede belirleyici olmak...” şeklinde tanımlanmıştır. *Bu politik sistemlerin çok milletli Amerika, Avusturya-Macaristan ve Almanya tarafından uygulandığı, pek çok dil ve ırkın ülkesi İmparatorluk'ta Türkler en büyük unsur olmadığı halde yönetime sahip olanların Türkler oldukları görüşünden hareketle* son dönemin klasik ve müzmin tartışmalarını taleplerine gerekçe olarak sunmaktaydılar.

Sonuç olarak Komite, “...Suriye'ye özerklik bahşedilmeli, Arapça resmî dil olmalı, resmî memurlar ve yöneticiler ile polis teşkilatı yerlilerden oluşturulmalı, özerklik sistemi mahalli organ ve yöneticiler eliyle geliştirilmeli, orduda görevli Suriyeliler, Suriye için hizmet etmelidirler ve Suriye'nin gelirleri ülkenin refahı ve gelişmesi için harcanmalıdır...” yönündeki talepleri bildirmektedir.

⁴¹ Akşin 2001, 166-168. Turfan 2003, 191-192.

⁴² Tauber 1987, 198.

⁴³ Tauber 1987, 199.

Açıklamaya çalıştığımız son iki bildirin İmparatorluk'ta kısa bir süre içinde dağıtılması sağlanmıştır. Bildiriler 1909 Mart'ında özellikle şehrin önde gelen Müslümanlarını iknâ etmek ve onların özerklik hareketine katılmalarını sağlamak amacıyla Bağdat'a kadar ulaştırılmıştı. Bağdat Nakibi Abdurrahman El-Geylanî bu bildirilerden birisini Bağdat Valisi'ne vererek Osmanlı otoritesine olan bağlılığını kanıtlamış oldu.⁴⁴ Böylelikle Reşit Mutran'ın Suriye'de muhtariyet hareketine kalkışmasına destek sağlamak amacıyla kimi Müslüman ileri gelenler nezdinde de gerçekleştirdiği girişim sonuçsuz bırakılmış oldu.

Sonuç ve Değerlendirme

Uzunca bir süreden beri sürdürülen çalışmalarla geliştirilmeye çaba sarf edilen Arap birliği ve bağımsızlığı ya da Arap Milliyetçiliği yönündeki girişimlerle, Jön Türk Devrimi'nden sonra yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Bütün Osmanlı tebâsına etnik ve dinsel ayrım olmaksızın eşitlik vaat eden meşrutiyet rejiminin karşılaştığı bir dizi sorunlar, İmparatorluk'ta önemli bir nüfusa sahip olan Araplarla Türkler'in yeni dönemdeki ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Jön Türk Yönetimi'nin *hürriyet, eşitlik, kardeşlik ve adalet* söylemlerine karşın etkin bir merkezîyetçiliğe yönelmek zorunda kalmaları, İmparatorluğun diğer unsurlarının yanı sıra, özellikle kimi Arap seçkinleri arasında bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Esas itibarıyla 1908 Devrimi'ne kadar ideolojik birikimini önemli ölçüde geliştirmiş olan Arap Milliyetçiliği, Devrim sonrası kısmen sağlanan siyasal özgürlükle ilkin, gizli siyasi ve edebî cemiyetlerle yeniden kendisini göstermeye başlamıştır. II. Abdülhamit Dönemi'nde önemli ölçüde edilgenleştirilmiş Arap Milliyetçiliği'nin iç ve dış tesirlerle 1908'den sonra yeniden yükselen önemli bir siyasi harekete dönüşmesi *ayrılıkçılık* anlamında geniş Arap kitleleri arasında pek itibar görmese de, bir dizi haklar talep eden bir Arap sorununu gündeme getirmiştir. Arap hareketinin bir yansıması olarak, Araplar'ın durumlarının iyileştirilmesinden, genişletilmiş idarî özerkliğe kadar, yerine getirilmesi istenen ilk talepler İmparatorluk dışından gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Arap Milliyetçiliği'nin doğduğu ve geliştiği önemli merkezlerden birisinin Suriye olduğunu biliyoruz. O nedenle Suriyeli Reşit Mutran'ın, Suriye Merkez Komitesi adına Paris'ten bildirdiği talepler özerklik istemi gibi görünse de, bir bakıma Suriye ayrılıkçılığının yeniden gündeme gelmesi gibi bir yoruma sevk etmektedir. Jön Türk Devrimi'nden sonra Suriye Arap Milliyetçiliği'nin ilk dikkati çeken tezahürü olan Reşit Mutran hareketi, başta kardeşleri olmak üzere Araplar arasında neredeyse hiç destek görmemiştir.

⁴⁴ Tauber 1987, 199.

Aksine bildiriye çok yaygın ve şiddetli bir tepki gösterilmiştir. Reşit Mutran'ın kardeşlerinden Victoire Mutran'ın yanı sıra, 1913'de Paris'te gerçekleştirilecek Arap Kongresi'nin organizatörlerinden birisi olan Nadra Mutran başta olmak üzere, Parlamento üyesi olan ve olmayan kimi Arap önderlerinin şiddetli tepkilerinin, bildirinin İmparatorluk'taki algılanış biçimiyle bir ilgisinin olup-olmadığına ilişkin elimizde tatmin edici kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak yine de yukarıda dile getirdiğimiz bazı veriler, bu tepkilerin arka plânında, bildirinin tıpkı İmparatorluk'ta algılandığı gibi bir düşünce ve kanaatin varlığına işaret etmektedir. Fakat tepkilerin kaynağı her ne olursa olsun, Jön Türk Devrimi'ni müteakip siyasi ortamın tüm bunaltıcılığına rağmen İmparatorluk'ta, Arap ayrılıkçılığını güçlü bir şekilde destekleyecek siyasi iklimin olmadığı açıktır. Dahası Arap Milliyetçiliği veya ayrılıkçılığı bir yana, genişletilmiş bir Arap otonomisine dahi, Arap toplumunun çoğunluğunun ne denli istekli ve hazır olduğu da kuşkuludur. Bu durum, geniş Arap kitlelerinde hâlâ çeşitli saiklerle Osmanlıcı inançların varlığını ve Osmanlı birliği çatısı altında toplanmanın yararına inanıldığını göstermektedir. Bu yüzden Reşit Mutran'ın Arapça kaleme alınan ve özellikle Arap seçkinlerini iknâ etmeyi amaçlayan son iki bildirisi de destek görmeyince *Suriye Komitesi* faaliyetlerine son verecektir. Fakat bir süre daha, bir bakıma düşük yoğunluklu seyreden ve bir dizi taleplere odaklanmış, Türk - Arap ilişkileri, Balkan Savaşları'ndan sonra ortaya çıkan siyasi iklim ve konjonktürel yaklaşımların etkisiyle yeni bir sürece girecektir.

BİBLİYOGRAFYA

a. Arşiv Kaynakları

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A)

B.O.A., *Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Arzuhal ve Jurnaller(Y.PRK.AZJ)*, Dos.No:52,Göm. No:24, 29 Zilkade1324/ 14 Ocak 1907.

B.O.A., *Dahiliye Nezareti Evrakı (DH.MKT.)*, Dos. No: 2713, Göm. No: 52, 31 Kanun-Evvel 1324 / 20 Zilhicce 1326 / 13 Ocak 1909 Tarihli Telgraf.

B.O.A., *DH.MKT.*, Dos. No: 2713, Göm. No: 52, 27 Zilhicce 1326 / 7 Kanun-ı Sani 1324 / 20 Ocak 1909.

2- Les Archives du Ministère des Affaires Etrangères (Paris) [M.A.E]

M.A.E., “*Beyrut Başkonsolosu A. Fouques Duparc’tan Dışişleri Bakanlığına Rapor*”, Turquie, Nouvelle Série (n.s.), v.112, d.Syrie-Liban,, nr.15, s.30-32.

M.A.E., “*Proclamation, Sa Majesté Impériale Le Sultan*”, Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.256.

M.A.E., “*Le Comité Central Syrien*”, Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.257-258.

M.A.E., “*Fransız Büyükelçisi Constans’tan Dışişleri Bakanlığına Suriye’de Otonomist Hareket Konusunda*” Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.89, s.41-42.

b. Gazeteler ve Yayınlanmış Belgeler

La Liberté, L’Eclair, Le Figaro, Le Temps ve Tanin.

(Tarih, sayfa ve katalog numaraları dipnotlarda verilmiştir)

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (M.M.Z.C.), Ankara: 1982, TBMM Basımevi, Cilt: 1, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, s.199, 228-229.

c. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Akşin 2001 Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Yayınları.

Demir 2007 Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, Ankara: İmge Yayınları.

- Dumont 2007 Paul Dumont, *Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk*, Çev. Ali Berkday, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kayalı 1998 Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar*, Çev. Türkan Yöney, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kili ve Gözübüyük 1985 Suna Kili; Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, "Sened-i İttifaktan Günümüze"*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kurşun 1992 Zekeriya Kurşun, *Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri*, İstanbul: İrfan Yayınları.
- Ortaylı 2000 İlber Ortaylı, "19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Notlar" *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler-I*, Ankara: Turhan Yayınları, 145-163.
- Tauber 1987 Eliezer Tauber, "Four Syrian Manifestos After The Young Turk Revolution", *TURCICA, Revue d'Etudes Turques*, Strasbourg, v. XIX, 195-213.
- Turfan 2003 M. Naim Turfan, *Jön Türkler'in Yükselişi*, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Zeine 2003 Zeine N. Zeine, *Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Çev. Emrah Akbaş, İstanbul: Gelenek Yayınları.

EKLER

حاجه و نعل احقرى سوكتاب قدر نسا با قدر حضرتى لايوم لسا در بر
سلطان ايم و برقرار بويون ايم
قولدى زانا قدس جناب تاجد اعظميديه مورد اولاد فرط صفت و عبوديت
چكرايم ميبست و مبدعه اوليقه بوكره دهم بروج زير معرفت بنده لانه جناب
ببورم شوم كه عورت حصا قضا لئون معدنه غايت زيبه بر معدنه
المسى و معدنه مذكورك محنت نعينه عبدملوك زيه بشق كيم آگاه و واقف
اولمى و مذكور معدنه امتيازى ليه خزنة خاصه شاهانه لرا طرفه اخذ و هم
در فیه حال و نامیه معشت چكرايم قلوب صدقانى هوانه لبرم مورد و كران
ايدن لاه و فعاله جناب ياد شهيد زيه بوعد صدق زيه خرم حصه مند لور ليقه
موظ اولوب زانا بو حضور و عدلين مرهم عدل شرايندى بقت نيمه
لطفاً مذكور معدنه بر مناسب حصه عده بند كانه حاسا بيم بررم
بنازم امرو فرزان و لطف لى بايان و لانه عالمانه دفتر حضرتى لايوم
عبدصديق
سيد طران

Ek-1: B.O.A., Yıldız Tasnifi Perakende Evraki, Arzuhal ve Jurnaller(Y.PRK.AZJ), Dos. No: 52, Göm. No: 24, 29 Zilkade 1324 / 14 Ocak 1907.

Salih Tunç

D-44-1

CONSULAT GENERAL DE FRANCE
A BEYROUTH.

Beyrouth, le 10 février 1909.

11 MARS 1909

Confidentiel

DIRECTION POLITIQUE
ET COMMERCIALE
09 D 44 1

Sous-Direction
du
Levant
n° 15

LE CONSUL GENERAL DE FRANCE A BEYROUTH,
A SON EXCELLENCE MONSIEUR le Ministre
des Affaires Etrangères
Paris.

Communique à l'Ambassade.

a.S. du manifeste
de Récidid Moutanabbier, votre Excellence m'a invité à lui indiquer, d'après
les renseignements venus à ma connaissance, la portée
réelle qu'il convenait d'attribuer au manifeste paru
dans la presse sous la signature de Récidid Moutanabbier et
dans lequel l'auteur préconise l'établissement d'un ré-
gime autonome en Syrie.

Ce document qui avait été d'ailleurs anonyme-
ment envoyé, sous feuille volante, aux différents Con-
sultats à Beyrouth ainsi qu'à plusieurs notables étran-
gers et indigènes, ne paraît avoir été pris par aucun
des destinataires en sérieuse considération. Toutefois
quelques journaux locaux y ont prêté atten-
tion. Bien que ~~ils~~ ne paraissent pas en reproduire le
texte sans l'accompagner d'aucun commentaire. Je joins

Ek-2: M.A.E., Beyrut Başkonsolosu A. Fouques Duparc'tan Dışışleri Bakanlığı'na Rapor, Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.15, s.30.

PROCLAMATION

SA MAJESTÉ IMPÉRIALE LE SULTAN

a octroyé une Constitution à l'Empire Ottoman.

Nous devons lui exprimer notre reconnaissance pour sa généreuse initiative, mais nous attendons aussi impatiemment la réalisation des bienfaits qui doivent en découler.

Toutes les provinces qui relèvent de cette Constitution doivent exprimer le même espoir.

Le passé glorieux de la Syrie, que la Providence a placée pour ainsi dire au carrefour du monde, nous impose cependant l'obligation sacrée de proclamer dès à présent que nous attendons du Parlement l'octroi d'un Self Government qui nous garantisse les moyens de relever notre pays.

Nous accepterons les lois générales qui doivent régir l'Empire Ottoman et nous nous soumettrons à leurs prescriptions sous la réserve explicite que des lois et des droits particuliers à voter en faveur de la Syrie ne s'en trouveront pas lésés.

Car ce n'est qu'alors que nous pourrons avoir la certitude que notre pays se régénèrera et marchera vers ses hautes destinées.

Le Parlement ne saurait méconnaître le bien fondé de nos légitimes revendications qui sont indispensables à l'existence de la Syrie et conformes à l'intérêt bien entendu de l'Empire Ottoman.

LE COMITÉ CENTRAL POUR LA SYRIE

Président,

RACHID MOUTRAN

Paris, le 25 décembre 1908.

Ek-3: M.A.E., *Proclamation, Sa Majesté Impériale Le Sultan*, Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, s.256.

Reşit Mutran Olayı

ذو حال نومردسی		کلمات		غروب	عملی تاریخی	ساعت	دقیقه	روز و یا شب	طریق	موضوع مرکز
سوق نومردسی		Nombres des mots		Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	N° tin ou Soir	Voies	مخرج مرکزی
ارسال تاریخی		8-7			11					کشیده این مأمور
ارسال سابق										اغذ این مأمور
سوق مأموری										اغذ تاریخی و سابق
L'état n'accepte aucune responsabilité a raison du service de la télégraphie										
عملی نومردسی										اشارات مخصوصه
N° du dépôt										Indications non taxées
11 11 11										

1909

TELEGRAMME

L'état n'accepte aucune responsabilité a raison du service de la télégraphie

1326

Dahiliye Nezareti Evrakı

بسم الله الرحمن الرحیم

موضوع این تلگراف در خصوص...

در تاریخ ۱۱/۱۱/۱۳۲۶...

مقامات ذیصلاح...

توجه داشته باشید...

با احترام...

۴۵

۲۵۲

Ek-5: B.O.A., Dahiliye Nezareti Evrakı (DH.MKT.), Dos. No: 2713, Göm. No: 52, 31 Kanun-Evvel 1324 / 20 Zilhicce 1326 / 13 Ocak 1909 Tarihli Telgraf.

J. A. A. M. Tany ce 41

Ambassade de France
près
la Porte Ottomane.

Cicia, le 13 Mars 1909

Direction des Affaires
Politiques
et Commerciales

RECEVU
12 MARS 1909

DIRECTION POLITIQUE
ET COMMERCIALE
09
D 44

A. 89

L'Ambassadeur de France à Constantinople
à Monsieur le Ministre des Affaires Étrangères

objet d'un mouvement
onomiste Liban.

Par une lettre en date du
6 janvier dernier, Votre Excellence a bien voulu
me demander de lui faire passer les indica-
tions qui il me serait possible de recueillir
sur un nommé Rachid Moutar, président
d'un comité créé en vue de l'émancipation
politique et administrative du Liban.

Notre consul général à
Beirut, que j'avais aussi été invité
à me mettre en mesure de répondre à

Ek-6: M.A.E., Fransız Büyükelçisi Constans'tan Dışişleri Bakanlığına Suriye'de Otonomist Hareket Konusunda, Turquie, n.s., v.112, d.Syrie-Liban, nr.89, s.41-42.